

La imaginació com a recurs històric en el llibre *Jo Francesc de Verntallat*

El llibre il·lustrat *Jo Francesc de Verntallat* (2014) és un treball 100% històric dirigit a un ventall ampli de públic, des de 9 a 99 anys. Es tracta d'un relat breu i sintètic que pot tenir un ús didàctic al tercer cicle de primària i al segon curs de secundària.

Aquesta narració de la vida de Verntallat té molt poques llicències literàries. El descobriment d'aquestes llicències pot ser un recurs didàctic per fer entendre a la mainada els límits entre diferents gèneres literaris. Principalment són aquestes:

El paper de Joana Noguer. Aquesta és la principal llicència literària d'aquest possible salt imaginatiu. Efectivament Joana Noguer era una remença, històricament ben documentada, de la qual es coneix qui eren els pares, avis i germans (Solà-Morales, 1974). Es coneix també, gràcies a la recerca de Jaume Vicens Vives (1978), la sorprenent recuperació del Castell d'Hostoles, relatada a la pàgina 24, liderada per Joana Noguer, quan portaven ja 40 anys exactes de casats.

Tanmateix el relat convida a considerar a Joana Noguer en un paper clau: una suposada influència decisiva sobre Verntallat, el seu marit que és de la baixa noblesa, a fi que recolzi en tot moment la causa remença. En altres paraules: que les motivacions intrínseques del cap de remences podrien estar condicionades pel matrimoni amb una pagesa. Efectivament, la biografia més completa sobre el cap dels remences (Freixa, 2010), recolza aquest salt imaginatiu, però no hi ha cap document històric que ho acrediti. Per tant, es tracta d'un salt imaginatiu discutible.

Les altres llicències literàries del text de *Jo Francesc de Verntallat* (2014), susceptibles també d'activitats de recerca i aprenentatge amb la mainada són:

L'esclau de raça negra. A la plana 2 es comenta que el pare de Verntallat tenia un esclau de raça negra. Un document notarial ho explica clarament (Pagès, 1984: 106): li va costar 55 lliures i el va comprar a un tal Vicens Ferrer de Barcelona. A on està la llicència? La petita llicència literària és el seu nom: *Moreno*. En realitat no se sap el nom d'aquest esclau.

La taca de Pera Joan Sala. A la pàgina 11 Verntallat diu que "el meu lloctinent era Pere Joan Sala un xicot de la Vall de Llémena molt trempat que tenia una taca a la cara". En veritat no s'ha trobat cap descripció física del famós lloctinent.

En el document següent es discuteix l'ús de la imaginació en els relats històrics: un tema de debat entre l'objectivitat de les fonts, el rigor històric i la forma d'expressar-se. És, sens dubte, una de les característiques utilitzades pel corrent historiogràfic del *narrativisme*.

Ús de la imaginació a l'escriptura històrica

Cal diferenciar la narració històrica de la novel·la històrica. Una de les diferències rau en l'ús de la imaginació. L'ús de la imaginació és una característica de la història narrativa, però, en certa manera, és també un mètode. El literat articula el seu text fonamentalment amb la imaginació i es basa, en major o menor grau, en les fonts històriques. En canvi l'historiador fa a l'inrevés: depèn en primer lloc de les fonts i, després, posa en joc la seva imaginació. De fet, la importància de l'ús de les fonts condiciona totalment la distinció i la diferència entre una novel·la i una narració històrica. És precisament a través del context que sovint es pot fer un ús correcte de la imaginació a fi de suplir la falta de documentació. És el que prova de fer Natalie Zemon Davis en el seu llibre *El retorn de Martin Guèrra* (2005): «La imaginación histórica que postula Davis se basa, por una parte, en un profundo conocimiento de la estructura interna de las fuentes. Ello le permite avanzar en el relato a pesar de las lagunas de la documentación, que son suplidas por la suposición racional de la autora. Por otra parte, se basa en el conocimiento del contexto, de las condiciones sociales, económicas, culturales e intelectuales de una región. A través de la conjunción de esas dos fuentes –el texto y el contexto–, Davis ve legitimada su labor de invención del razonamiento de la campesina, lo que presupone algo así como la existencia de una cultura campesina que haga posible tal reconstrucción. Nos hallamos por tanto, de nuevo, ante un debate muy tradicional: el de las relaciones del texto con su contexto» (Aurell, 2005: 189, 203).

El llibre esmentat de Natalie Zemon Davis és un dels paradigmes de la corrent historiogràfica del narrativisme. Hi ha una versió traduïda al valencià de l'any 2005: *El retorn de Martin Guèrra*. L'original és del 1982. Al segle XVI, un basc que vivia al sud de França, Martin Guèrra, va desaparèixer de casa seva durant molts anys. En tornar, es va trobar que un impostor, que curiosament se li semblava extraordinàriament, havia suplantat la seva personalitat i estava vivint amb la seva dona. Els familiars havien dubtat de la veritable identitat de l'impostor però, sigui com sigui, el sorprenent i terrible succés es va produir així.

El llibre trenca amb les monografies tradicionals, que es movien a diferents nivells i permetien començar la lectura per un capítol que no fos necessàriament l'inicial. Aquí no; cal començar pel principi, ja que és un relat lineal i coherent. Es pot llegir com una novel·la i cal, com en una pel·lícula, no perdre's els primers minuts de la filmació per situar-s'hi. Tanmateix, és una veritable obra històrica, perquè la documentació està rigorosament tractada. A més de disposar d'un ric procés judicial i uns primers relats gairebé contemporanis als fets, en què s'explica què li va passar a Martin Guèrra, la seva dona i l'impostor, Natalie Zemon Davis

també fa un seguiment complet dels arxius notariais de la contrada i d'altres arxius espanyols i francesos que li podien donar més informació de les persones implicades i del context històric.

Tot i això, el relat de Davis es mou entre la ficció i la realitat. Fa petits salts imaginatius allà on falta la documentació. Fa suposicions i emmarca els dubtes dels personatges principals i secundaris. Això genera un debat entre l'objectivitat de les fonts, el rigor històric i la forma d'expressar-se, com si fos una novel·la: «Davis consigue exponer en la práctica lo que White había desarrollado teóricamente unos años antes: que la narración no es sólo un forma, sino que implica un contenido y una intencionalidad en sí misma, al escoger deliberadamente lo que considera más significativo y que merece la pena recordar y lo relata del *modo* que ve más conveniente» (Aurell, 2005: 188).

El llibre de Davis també proposa el debat sobre la legitimació de l'hermenèutica com un mètode d'accedir a la realitat històrica. L'hermenèutica pressuposa que l'historiador pot accedir a la realitat històrica sense intermediaris, sense prejudicis i mitjançant un estudi documentat i profund de les fonts. Davis basa la seva narració en dos relats gairebé contemporanis als fets i en la documentació generada per un procés judicial. Disposa d'unes fonts molt completes però, tot i això, vol anar més enllà del que simplement exposen aquestes fonts. L'hermenèutica seria l'art d'interpretar els escrits, o l'art de buscar fora del text el que no hi té o, més en general, la ciència o l'art de la interpretació (Grondin, 2002: 19). Per fer aquesta interpretació cal fer un ús de la imaginació. Davis fins i tot es qüestiona l'existència d'una frontera entre el fet i la ficció: «Lo factual i lo ficticio, lo verificado y lo imaginado, se fusionan extraña pero eficazmente en el Martin Guerra de Davis. Esta fusión pasa desapercibida para el lector de la *novel·la* de Davis, pero esto no sucede así para el lector de la *narración histórica* de Davis» (Aurell, 2005: 188). En efecte, el primer cop que vaig llegir el llibre de Davis sense fixar-me en la correlació entre el text i les fonts, el vaig llegir com una *novel·la*. El segon cop, en cercar aquesta correlació de com a través d'una documentació històrica s'elabora un relat, i de com la seva absència genera una sèrie de suposicions o interpretacions, el vaig llegir com una *narració històrica*.

En efecte, Davis deixa sempre clar quan fa aquests salts imaginatius i, especifica en el mateix relat el que apareix en les fonts i el que no apareix. A més, disposa d'unes fonts extraordinàries, en què els fets principals són evidents. És digne de menció el punt de vista en què està escrit el relat: Qui fa de narrador? Ella mateixa. Tanmateix, aconsegueix en molts moments quedar en un segon pla i, en certa manera, desapareix del relat.

Miquel Freixa Serra

Doctor en Història

Bibliografia

- AURELL CARDONA, JAUME. 2005. *La escritura de la memoria*. València: Universitat de València.
- DAVIS, NATALIE ZEMON. 2005 (1982). *El retorn de Martin Guèrra*. València: Universitat de València.
- DOSSE, FRANÇOIS. 2001. *Història. Entre la ciència i el relat*. València: Universitat de València.
- FREIXA, MIQUEL. 2010. *Francesc de Verntallat, cabdill dels remences*. Barcelona: Editorial Base.
- GRONDIN, JEAN. 2002. *Introducción a la hermenéutica filosófica*. Barcelona: Herder.
- PAGÈS I PONS, JOAN. 1984. *Les Preses i el Monestir de Sant Benet de Bages*, tres volums. Olot: Alzamora.
- RUIZ-DOMÈNEC, JOSÉ ENRIQUE. 2006. *El reto del historiador*. Barcelona: Ediciones Península.
- SOLÀ-MORALES, JOSEP MARIA DE. 1974. “El matrimonio de Verntallat, su descendencia y su círculo familiar”, a *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. Girona.
- VICENS VIVES, JAIME. 1978 (1954). *Historia de los remensas en el siglo XV*. Barcelona: Vicens Vives.